

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

L'art és un dels aspectes principals del que constitueix l'essència mateixa d'una nació, però l'art s'ha d'entendre en un sentit molt ampli per sortir d'aquella visió estreta que en el passat només considerava com a art l'arquitectura, l'escultura o la pintura monumental. També formen part de l'art molts aspectes del patrimoni que poden anar des de les transformacions dels paisatges degudes a l'home, fins a les commemoracions o les tradicions, passant per l'expressió de les minories i de diversos aspectes de la vida quotidiana. L'art és també relació amb la creació humana d'altres terres més o menys llunyanes; l'art és el conjunt dels llocs o fets demostratius d'una identitat col·lectiva.

La qüestió de saber què és una obra d'art i com estudiar-la ha estat sempre el punt central de l'immens camp de la història de l'art. Avui dia l'art és una part essencial del món que ens envolta a tots els nivells, i la frontera entre obra d'art o obra d'artesanía és cada cop més difícil d'establir. Mentre alguns artistes consideren que tot el que ens envolta és art, el ferrer de poble que poleix una forma no sempre considera que la seva intervenció sobre el material sigui creadora d'art.

Per altra banda, en un context democratitzat, que permet per mitjà de la reproducció tenir a casa totes les meravelles de l'Univers, sembla que el camp d'acció de l'enamorat de l'art ja no tingui límits. El desenvolupament que ha pres la visió de l'art i l'excés generalitzat dels programes multimèdia fan que cada dia siguin paradoxalment més difícils de controlar tots els aspectes de la creació. Mentre geogràficament els límits de l'art d'un país no coincideixen pas sempre amb la història política més recent, la cronologia, en canvi, dona infal·liblement unes etapes històriques per emmarcar la feina de l'historiador.

Durant els darrers decennis la història de l'art ha anat ocupant un lloc propi entre les disciplines històriques i socials, però els mètodes d'estudi s'han de renovar també en funció dels nous objectius tecnològics.

En més o menys mesura la col·lecció *Art de Catalunya* és deutora, o millor dit, hereva de tota una tradició d'estudis. En aquesta presentació no podem deixar de mencionar algunes obres que han estat fonamentals dins de la investigació de l'art produït a Catalunya, bé perquè han significat un punt de partida per a estudis posteriors, bé perquè han aportat elements fonamentals per a la interpretació de la creació artística catalana. I cal que ens referim tant a aquelles obres signades per autors catalans com a aquelles impulsades des de fora.

Pel que fa a les obres de caràcter general, podríem parlar de tres moments diferents en l'estudi de l'art català: els primers estudis produïts entre el darrers anys del segle XIX i els anys trenta del segle XX, els realitzats al voltant dels anys cinquanta, i la recuperació a partir dels anys vuitanta que s'examina més particularment en aquest volum primer de la col·lecció. La historiografia catalana

més «clàssica» està marcada per l'obra de dues figures cabdals: Lluís Domènech i Montaner i Josep Puig i Cadafalch, recordada també en el present volum. La seva feina en col·laboració amb altres intel·lectuals del moment va tenir com a resultat els primers intents de sensibilització col·lectiva per a la salvaguarda del patrimoni artístic català, i una primera sistematització que durant dècades seria el fonament dels estudis artístics a Catalunya.

Ja som molt lluny, com a mínim cronològicament, del moment en què Antoni Rovira i Virgili es plantejava d'escriure una història nacional de Catalunya, o dels anys en què el bisbe Morgades, a la darreria del segle XIX, considerava que la restauració de Ripoll era essencial per a la recuperació de la identitat catalana. Quan Josep Puig i Cadafalch entre el 1909 i el 1918 va publicar *L'arquitectura romànica a Catalunya*, ja era conscient que fer un inventari era el primer pas del coneixement del passat, i que aquest exercici era indispensable i previ al traçat d'una línia evolutiva i pròpia de l'art d'un país.

Ha passat gairebé un segle, i massa sovint l'estudi de l'art català s'ha englobat dins del de l'art d'Espanya, com en la col·lecció *Ars Hispaniae* (1947-73), excel·lent, però, o bé s'ha considerat un capítol més de la història o, en el millor dels casos, de la història de la cultura. Trobem ben pocs exemples dels esforços per elaborar una història de l'art pròpia: els dos volums dirigits per Joaquim Folch i Torres sota el títol *L'Art Català* (1955-62), la col·lecció de luxe *Monumenta Cataloniae* (1932-66) o la *Història de l'Art Català*, publicada per Edicions 62 a la dècada dels vuitanta. Des d'una perspectiva més monogràfica no podem deixar d'esmentar el que ha significat per a l'estudi de l'art medieval la col·lecció *Catalunya Romànica*, o ara, de manera més general la *Guia del Patrimoni Monumental i Artístic de Catalunya*, començada a publicar en diversos volums l'any 2000.

L'objectiu que vol assolir *Art de Catalunya (Ars Cataloniae)* és el bastiment d'una història nacional de l'art treballada amb els paràmetres de la investigació més actual, però sense oblidar de configurar, des del punt de vista artístic, un fil conductor propi per al camp de l'art dins de la història del país.

La primera pregunta que lícitament el lector s'ha de plantejar és purament la formulació d'un concepte que de vegades es tradueix en el títol: art català, art a Catalunya o art de Catalunya? L'art de Catalunya comprèn la creació artística que es desenvolupa a Catalunya des dels orígens de l'activitat humana fins als nostres dies, i la creació que, portant la marca de la catalanitat, s'exerceix fora de Catalunya com una expressió universal de l'esperit català. Vinguin d'on vinguin els creadors, pel simple fet d'existir en aquesta terra o de ser feta per un lloc determinat de l'àmbit català, la creació artística que es fa a Catalunya sempre té un paper en l'art català posterior; per aquesta raó s'ha d'incloure en una història de l'art de Catalunya.

Habitualment es fa començar la història de l'art català en el moment que Catalunya pren consciència històrica de la seva entitat nacional, durant els segles X i XI. Però la història de Catalunya

no comença pas amb l'afirmació comtal, sinó que s'ha anat constituint en unes etapes anteriors: com cal entendre l'art preromànic català sense conèixer les primeres formes artístiques del cristianisme a Catalunya? O com s'han d'explicar els diversos renaixements del gust per l'antiguitat sense haver estudiat abans els monuments romans que els constructors d'èpoques posteriors tenien davant dels ulls cada dia de la seva vida?

Des de la prehistòria fins als nostres dies, l'art català és quelcom més que la simple juxtaposició dels tres moments que habitualment es consideren reveladors de l'esperit creatiu aquí: el romànic, el gòtic i el Modernisme. Precisament, en buscar un estudi més equilibrat entre els diversos períodes, en analitzar de manera prou detallada estils tradicionalment considerats a Catalunya artísticament menys reeixits, es va configurant una història de l'art amb continuïtat, sense ruptures, i sobretot en relació amb altres zones geogràfiques de creació. Així, unes vegades l'art de Catalunya és testimoni de relacions europees, mentre que d'altres la història condiciona tot un seguit d'intercanvis exclusivament mediterranis.

Lluny d'englobar, però, l'art català en el concepte general d'art hispànic o d'art europeu, Catalunya necessita una història de l'art pròpia en la qual les referències a Espanya o a Europa hi siguin presents en funció dels esdeveniments catalans.

Art de Catalunya (Ars Cataloniae) voldria ser una nova història de l'art que pel seu contingut s'allunyés de les històries de l'art tradicionals, que són més aviat cronològiques o estilístiques. Per la seva orientació temàtica vol cobrir tots els camps de la creació, fins i tot de la creació quotidiana, amb vista a oferir una visió total, però també nacional, de l'art català.

Al costat de volums en què es dona una definició general de l'art de Catalunya i d'altres de més globalitzadors sobre la relació entre art, geografia i societat, o sobre les relacions artístiques entre Catalunya, Espanya i la resta d'Europa, hi ha volums amb una orientació més tradicional sobre l'arquitectura religiosa, l'escultura o la pintura. Un tractament a part és donat al naixement, la urbanització i el desenvolupament de ciutats i pobles, junt amb l'estudi de l'arquitectura pública i privada no religiosa, de l'arquitectura rural, o de l'arquitectura de l'època de la industrialització. L'art tradicional inclou l'estudi de la creació derivada de les festes i costums en un terreny proper al de l'etnologia. També es consideren, en un volum a part, els elements constitutius d'una iconografia nacional catalana. Altres volums temàtics presenten les arts del llibre, els manuscrits, les arts decoratives, el disseny gràfic o industrial, la història del vestit, de la moneda, del circ, etc., dins del projecte de presentar la creació en sectors sovint negligits per la història de l'art. Així mateix s'ha volgut donar la importància necessària, en el present volum, a les noves orientacions de la història de l'art, a les noves obertures, i fer un repàs de la historiografia del darrer terç del segle XX en els diversos camps de la recerca sobre l'art o l'arqueologia a Catalunya, des de la prehistòria fins a l'art actual. Un altre volum, el darrer de la col·lecció, presenta un acostament a la creació més actual, més viva, a través d'una sèrie d'entrevistes amb artistes i arquitectes representatius de les diverses generacions actives ara a Catalunya; una tria feta avui amb vista al futur.

Art de Catalunya (Ars Cataloniae) tan sols es refereix a la Catalunya estricta, incloent-hi Andorra i la Catalunya Nord, quan històricament això es justifica; les referències comparatives més o menys directes al País Valencià o a les Illes Balears hi són quan ha semblat oportú, però no sistemàticament, segons una decisió inicial de l'editorial.

La il·lustració triada per cada autor amb uns peus de fotografia prou detallats, redactats també per cada autor, té com a objectiu proporcionar una lectura paral·lela a aquesta obra, una lectura amb imatges, que també correspon a una de les finalitats de la història de l'art. *Art de Catalunya (Ars Cataloniae)* es dirigeix a un públic molt ampli, inquiet, interessat pel passat i pel present del país. Tot i que l'objectiu és que els universitaris i els estudiants utilitzin aquesta obra com a llibre de consulta, s'ha prescindit de les notes explicatives a peu de pàgina; una bibliografia prou exhaustiva esdevé, quan cal, la justificació dels raonaments del text dels autors.

Una obra de les característiques d'*Art de Catalunya (Ars Cataloniae)* voldria assolir una finalitat triple. En primer lloc, construir una història de l'art de Catalunya que incorpori els darrers avenços de la recerca d'aquí i de fora. En segon lloc, dotar el país d'una història de l'art concebuda a Catalunya i per a Catalunya, que serveixi al mateix temps per elaborar una temàtica pròpia, tractar individualment les originalitats i entrar en terrenys fins ara poc explorats. I en tercer lloc, escriure i publicar una història de l'art que sigui una veritable fita bibliogràfica amb ideologia pròpia, amb ambició i personalitat, tot al contrari d'una història de l'art neutra, plena d'esdeveniments i de cronologies. Pot ser tot no hi és, però el lector hi trobarà moltes orientacions inesperades i obertures incitatives cap a terrenys poc explorats almenys en el món convencional de les històries de l'art enciclopèdiques.

Xavier Barral i Altet
Membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans